

A 2010-es könyvhétre megjelent *Alvó szalmakutyák* versei lényegében ugyanezt a korábbi kötetekben kidolgozott poétikát viszik tovább, pontosabban mélyítik el. A kötet alcíme (*avagy áldozati ének*) szójáték. Az „ének” ez esetben ugyanis nem a költészet szinonimájaként szerepel, hanem az „én” többes számaként. Ha tehát Jász Attila korábbi költésze az én elrejtésére tett kísérletet, akkor legújabb kötetével az én megsokszorozását hajtja végre, ami bizonyos értelemben persze ugyanaz, hisz legújabb kötetének verseiben a költői megszólalás által állandóan újraalkotott én éppúgy elrejlük az én-variációk sokféleségében, mint a korábbi kötetek „szökési kísérleteiben”. A főként valamilyen képzőművészeti élmény ihlette versek épp ezért akár kapcsolatba hozhatók lennének az impresszionizmussal is, Jász Attila finoman hangolt lírája azonban mindezekkel együtt sem valamifajta ontológiai relativizmus jegyében született. A versek gyakori dedikációi, művészi vagy irodalmi utalásai sem többé-kevésbé üres gesztusok, a minden egyes versben újratemetett fikatív világ határait jelölik. S bár Jász Attila költészetének egyik eredője — miként több nemzedéktársának is — a posztmodern nyelviség tapasztalata, költői világának (világainak) meghatározó élménye a létezés szakralitása, mely a létező pillanatnyi léténél, mulandóságánál, a hozzánk közel álló, szeretett másik elpusztíthatóságánál fogva eleve tragikus létezés is, melynek elbeszélhetősége esetenként csak keserű, groteszk hangon történhet: „Az ősi avarban talált elhalt éneket mindig a legidősebb én viszi / eltemetni, aki leginkább látja el apafunkciókat, az anyásabb természetű énekek tilos a szertartáson részt venni (...)” (*afolyófelé*). Másrészt viszont Jász Attila számára „minden elengedett szó ima”, s költészetfelfogása szerint a művészet nemcsak valóságteremtő erővel bír, hanem a létezés szentségére is perspektívát képes nyitni. Ezért tudja költői világába integrálni a távol-keleti bölcséletet és Pilinszky líráját, s talán ezért képes költőileg is termékeny dialógust folytatni a kortárs képzőművészettel is.

„Mielőtt a szalmakutyákat a halotti áldozatnál felállítják, elhelyezik őket egy szekrénykében és hímet ruhákkal burkolják be testüket, míg a halott képviselője és az áldozópap bőjtöl; tisztítják meg magukat, hogy felajánlhassák őket. Az áldozat után azonban eldobják őket, a járókelők lábba tiporják fejüket és hátukat, míg aztán valaki összeszedi és elégeti maradványukat” — olvashatjuk Csuang Ce bölcsességét. Jász Attila olyan címet s a versek gondolati mélyszerkezetében megragadható kohéziót kifejező metaforát talált a távol-keleti irodalom bölcsességi szövegeiben, mely nemcsak fentebb a *Xan-*

tusisana kapcsán már említett kultúrák közötti közvetítés jelzésére szolgál, de a versek lírai énjének saját fikatív létehez és világához való viszonyát is kifejezi. Benne van ebben a metaforában a gyász liturgiája, a feldrészített létezés pillanatnyisága és hiábavalósága. A kötet alvó szalmakutyái számára a funkció betöltése, a gyászszertartásban mintegy eszközként való részvétel, egyben létezésük végét is jelenti. Így teremtődnek meg és múlnak el a kötet én-variációi a versek születése és az olvasás újraalkotása révén. Az *Alvó szalmakutyák* mégsem esik szét versatomokra, s nemcsak a lírai hang hasonló, bár közel sem egyszólamú modulációja teremtet kapcsolatot az egyes darabok között, hanem a kötet talán legfontosabb poétikai szervezőelve, a különböző szinteken érvényesülő és a művészet liturgikus értelmezése felé is ismételt utat nyitó ismétlés is. Egy részletesebb elemzés be tudná mutatni például, hogy milyen összefüggés van a ciklusok mottójaként választott, négy külön fordításban közölt *Tao te King* szövegrészlet között. Adott keretek között én pusztán arra a tagolt költői beszédre hívom fel végezetül a figyelmet, mely az egyes versek közötti formai, motívikus és hangnembeli variációk révén teremt kapcsolatot, s hoz létre ezáltal egy olyan nagyszerkezetet, mely a ciklus- és a kötetkompozíció egészét a versek világára metaforikusan vonatkoztatható egységként teszi értelmezhetővé. A versek énjének pillanatnyi létezése ugyanis — mint egy festmény színeinek sokfélesége — a Létben oldódik egységgé. (*Kalligram*, Pozsony, 2010)

SZÉNÁSI ZOLTÁN

BORBÉLY LÁSZLÓ: BÜNTETLENEK

Borbély László regényében három korábbi műalkotásra is utalás történik. A külvárosi általános iskolában, ahol a könyv tragikus főhőse, Szentos Ferenc tornatanári álláshoz jut, a klasszikus iskolacsengő helyett Luigi Magni *Legyetek jók, ha tudtok* című, Néri Szent Fülöpről szóló filmjének híres dala szól. A 16. században élt lelkipásztor egész életét az árván maradt, vagy szülei által az utcára kicsapott gyerekek nevelésének, gondozásának szentelte. A második mű Victor Hugo monumentális regénye, a *Nyomorultak*, melynek központi alakja a kenyérlopásért tizenkilenc évig fegyházban raboskodó, az átélt szenvedések miatt az embereket meggyűlölő Jean Valjean, aki szabaddulását követően a krisztusi lelkületű püspök, Myrel Digné hatására válik teljesen más személyiséggé, s attól kezdve minden lépését a mások iránti cselekvő szeretet vezérli. A harmadik al-

kotás pedig Lucchino Visconti *Rocco és fivérei* című filmdrámájának címszereplője — Rocco, akárcsak Csontos Ferenc, ökölvívó-bajnok volt —, aki felülemelkedve azon, hogy bátyja, Simone, meggyalázza a szépséges Nadjával való szerelmét, mindent elkövet, hogy megmentse fivérét a végleges elzúllástól, de annak megátalkodottsága miatt kudarcot vall, s végül Simone gyilkossá válik, megöli Nadját.

Csontos Ferenc mintha egyesítené magában Néri Szent Fülöp, Jean Valjean és Rocco tulajdonságait. Mindvégig megőrizi alapvető jóságát, tisztaságát és becsületességét, hite és bizalma feltétlen a gondjaira bízott diákokban, ifjú sportolóknak. Az élet kegyetlenül megpróbálja: egy augusztus 20-ai tűzijátékon elveszti feleségét és egyetlen gyermekét. Természetes, hogy ez az emberileg szinte feldolgozhatatlan tragédia egész lényében megrendíti, de a transzcendenciába vetett hitét nem veszti el: „Habár elvesztette azt a két embert, akit legjobban szeretett, eszébe sem jutott megkérdőjelezni Isten valóságát. Az ember nem hozhat ítéletet sem önmaga, sem mások felett, nincs abban a helyzetben, hogy az igazságot áttekinthesse. Hogy mi az igazság, azt rá kell bízni Istenre.”

A fiatalokat ökölvívásra oktató és tornatanár Csontos élethivatásának tekinti a pedagógiát, a tanítást pedig nem csupán oktatásnak, hanem nevelésnek. Mindig többre törekszik a megszo- kott tanári munkánál. A regény körponti motívuma az a lelki-szellemi küzdelem, amit Cson- tos vív az iskola egyik diákjával, Ördög Mátéval. A cél Ördög Máté lelkének a megteremtése, kiragadása a gonosz markából. (Bizonyára nem véletlen a fiú vezetékneve.)

Ördög Máté tizenhárom éves, az élete neki is tragikus. Édesanyját korán elveszti, a tüdőrák viszi el. Édesapja börtönben ül — egy kocsmai szóváltásban leszúrta ivócimboráját. Ördög Mátét az apai nagyanja neveli, bár nyugdíjas, nehéz anyagi helyzetük miatt kénytelen dogozni. Miután Ördög Mátét egy kamaszkorú tagokból álló banda kirabolja, hogy bosszút álljon rajtuk, elkezd Csontoshoz ökölvívó-edzésekre járni. Hamarosan azonban ő is tagja lesz a bandának, s annak egyetlen lánytagja, Macska révén megismerkedik a testi szerelemmel is.

Borbély László pillanatképekben, epizód- szerűen vázolja fel a bandatag fiatalok családi, szociológiai háttérét. Érzelmileg kiégett, csak az élet anyagi, testi örömeinek élő, elvált, vagy gyűlölködésben élő szülők. Az író világosan érzékelteti, nem elsősorban anyagi nyomorúságról van szó, az ábrázolt személyek egyike sem él mély- szegénységben — a bandavezér Della anyja például egy multinacionális cég osztályvezetője —,

de lelkileg totálisan kiégett felnőtteket ismerünk meg, akik mintha elfelejtették volna azt a szót, hogy szeretet. Sem egymást, sem a gyermekeiket nem szeretik már, ami lényeges számukra, önmaguk vágyainak kielégítése, megélni a pillanat nyújtotta örömeiket, nem törődve a következményekkel. Törvényszerű, hogy ebből a szeretetlen, kiüresedett légkörből menekülnek a gyerekek, s mivel a szüleiktől pozitív érzelmi impulzust nem kapnak, bandákba verődve élnek meg az együvé tartozásnak legalább az illúzióját, s követnek el kisebb-nagyobb bűncselekményeket, keresik a mámort az alkalmi együttlétekben, a drogokban. Minden hamis azonban körülöttük, a szerelem és a barátság is. Ami számít, az az erő. Ördög Máté azzal szerez tekintélyt a többiek előtt, hogy ismeretlen számára a gyávaság fogalma, gondolkodás nélkül elvállalja a legveszélyesebb bűncselekményeket is. Ami a legszörnyűbb, hogy ezek a fiatalok nem hiányoznak a szüleiknek. Borbély László stílusában és tartalmában is kiválóan mutatja be ezt a szubkulturális közeget, annak érzelmi, gondolati és verbális sivárságát: a regény kamasz szereplői és szülei néhány szavas mondatokban kommunikálnak egymással, mintha már nem is lennének magasabb rendű gondolataik, mélyebb érzéseik, életüket teljesen kitölti a matéria, az anyagi haszonelvűség, a testiség. Már a vágy sincs meg bennük egy értelmesebb, lelkileg-szellemileg tartalmas élet iránt.

Ebben a csupán a biológiai szükségleteket hajszoló közegben kudarcra van ítélve a teljesen más elvek szerint élő Csontos Ferenc áldozatkészsége. Csontos az egész életét ugyancsak a Gyerekeknek szentelő iskolaigazgató, Kántor Attiláné így figyelmezteti: „Mindenkin segíteni akar, még akkor is, ha már a pokol szélén támo-lyog az illető. De még arra is képes lenne, hogy a mélybe ugorjon helyette. Feri! Mikor veszi már észre, hogy vannak emberek, akiken nem lehet segíteni? Van- nak, akiknek kell a rossz. Szükségük van a gonoszságra, mint magának egy falat kenyérré. Ne áldozza fel magát olyanokért, akikért nem érde- mes! Én tisztelem és becsülöm, amit ezért a Máté gyerekekért tesz, de legyen óvatos!”

Csontos számára azonban nem kérdés, hogy segítenie kell Ördög Mátén, ez lelki szükséglet nála, függetlenül attól, hogy megérdemli vagy sem. Hiába óvja, félti és inti Ördög Mátét, felvil- lantva előtte egy minőségileg más élet lehetőségét, amelyet meghatároz a hit, az akarat, a becsü- letesség és a tisztesség, a fiú egyszerűen nem érti, miről beszél. Ördög Mátében nincs fogadókész- ség a jóra, elutasítja tanára feléje kinyújtott segítők kezét, lelkét nem a Szentlélek, hanem a nevében is szereplő Ördög szállja meg, a drog formájában,

akarata nélküli, neki engedelmeskedő bábbá formálva őt: a fiú a rabolt pénzből szerzett kábítószert hatása alatt lelövi a vele csak jót tevő Csonotos Ferencet. Igazolva e tragikus tetteivel Néri Szent Fülöp igazát: „az ember egymaga kevés... Nem bírja... ezért mondom én mindig: legyetek jók, ha tudtok! Mert ha nem tudnak, én nem tehetek az égvilágon semmit.”

Borbély László regénye az utóbbi évek egyik legfontosabb irodalmi alkotása. Az író nem ítélkezik, nem emeli fel magát emberileg szinte megközelíthetetlen erkölcsi magasságokba, ahonnan kioktatná olvasóját, egyszerűen tükröt mutat elénk, a fényképész objektivitásával. A valóság, amit a tükörben látunk, lehangoló, már-már tragikus. Erről azonban legkevésbé a helyzetet pontosan diagnosztizáló író-fényképész tehet. (*Magyar Írók Egyesülete*, Budapest, 2010)

BODNÁR DÁNIEL

RÓNAY LÁSZLÓ: ELÁRVULT PANOPTIKUM

„Előfordul, hogy a szobrok is elfáradnak. Kikészíti őket a dologtalan álldogálás, elcsüggeszti valamennyiüket, hogy csak az évfordulókon nagy a felhajtás körülöttük. Leszállnak hát a talpazatról, hogy körülnézzenek” — írja Rónay László új könyvében. Írók, költők, irodalmárok Mikszáth szigetvári hőséhez hasonlóan feltámadva jelennek meg korunkban, néznek körül az országban, s különböző élményekre tesznek szert. Tapasztalataik visszások, sokszor negatívak, elszomorítóak, talán túltöntül keserűek is.

A mai pedagógus Arany Jánosnak panaszkol, hogy a diákok nem szeretnek olvasni, nem értik a tankönyvek szövegeit. Szabó Dezsőt tanárként dőltetés keresi fel a fizetések emelése, a természet-tudományok tekintélyének, az érettségi színvonalának növelése miatt. Németh László kollégiumi eszméjét udvariasan elutasítják, Babits Mihályt továbbképző tanfolyamra küldik, hogy ötödik és hatodik osztályban is taníthasson. Márai nem érti, hogy miért kell szponzor regényének kiadásához. Tóth Árpádnak is ajánlora van szükségéhez, hogy legalább versei válogatása megjelenhessen. Illés Endre a szerzők piacképességével szembeül a kiadóban. Pais Dezső kénytelen megtapasztalni, hogy „valami baj van a magyar nyelvvel”. Adyt értelmezési kérdésekkel zaklatják, Szabó Lőrinc bíróság elé kerül istentagadás vádjával. Móricz egy falusi lagzi alkalmával témaként megtalálja a „ronkonok” térnyerését, az uram-bátyám stílust. Más aktuális politikai, társadalmi jelenségekkel is találkozunk a szerzők, így a romló életszínvonallal,

a drágasággal, a leépitésekkel, az eladósodással. Említésre kerül Juhász Gyula kapcsán az OPNI bezárása, Csáth révén a kórházi gyógyszerhiány, az orvosok külföldi munkavállalása. Kosztolányinak az adóív kitöltése okoz gondot. Krúdy megtanulja, hogy jobban jár, ha nem kér számlát. Mándy természetesen a Fradi-pályán tünik fel, ahol a lelátón már nem találja az általa megszokott tömeget, a zöld-fehérek közt viszont számos idegenlégióst fedez fel.

A könyv címét, a szerzők elárvulását, feledésbe merülését csupán néhány fejezet visszhangozza. Cs. Szabó László *A magyar irodalom története* névmutatóját tanulmányozva találkozik olyanokkal, akiket ő egykoron kipellengérezett, viszont vagy kis terjedelemben, vagy egyáltalán nem lel általa nagyra tartott szerzőket. A Rónay asztal tagjai közt szintén felmerül azok neve, akik kimaradtak az irodalomtörténetből. Az utolsó fejezetben, *A kivetettek felvonulásában*, a tüntetők közt ott találjuk többek közt Tersánszky Józsi Jenőt, Juhász Gyulát, Tóth Árpádot, Szini Gyulát, Schöpflin Aladárt, Fekete Istvánt, Passuth Lászlót, Berda Józsefet, Sárközi Györgyöt, Gelléri Andor Endrét, de a mellőzöttek közt van Zilahy Lajos, Hevesi András, Bóka László, Mándy Iván, Somlyó György, Csorba Győző, Zelk Zoltán, Kolozsvári Grandpierre Emil, Képes Géza, Nagy Gáspár is. A „megtisztított” irodalomban nem kapott helyet, s a felvonulók közt külön csoportot alkotnak a papok, így Harsányi Lajos, Sík Sándor, Mécs László, egy másik tábla alatt pedig az erdélyiek: Reményik Sándor, Áprily Lajos, Dsida Jenő, Nyíró József. Hosszú a lista.

Rónay László könyve nem csupán egy irodalmi fikció, hanem együttál egy tanárember könyve is. Ezért talán nem árt hangsúlyozni, hogy a magyartanároknak számos megkötöttségük mellett a szabadságuk is megvan az irodalmi műveltség átadásában, akár a széles tankönyvválaszték, de főként a kötelező tananyagba becsempészhető szerzők révén. Ama bizonyos irodalomtörténeti mű 2007-ben jelent meg, így még nem tudható, hogy valóban bír-e és mennyire bír kánonképző erővel, de a NAT-ot, illetve az érettségi követelményeket elnézve nincs mindenki feledésre ítelve. A kötetben bemutatott alkotók közül már a középszintű érettségiben is tizenhat szerző megjelenik az életművek, a portrék, illetve a látásmódok témái között, s ez a lista is bővíthető még „a fentiekhez hasonló jelentőségű szerzővel”.

A könyv apropója ugyan egy elszomorító tapasztalat, de a szerző szerint sem reménytelen állapot ez. Ennek felelőssége azonban közös. (*Hungarovox Kiadó*, Budapest, 2010)

ZARÁND KINGA